

ВІДГУК

офіційного опонента – доктора філософських наук, професора, професора кафедри теоретико – правових і соціально – гуманітарних дисциплін Подільського державного аграрно – технічного університету Поповича Миколи Дмитровича на дисертаційну роботу Захаріної Марини Іванівни «Феномен цілісної людини в системі філософсько-релігійних ідей В.В. Зеньковського: соціальний вимір», представленій на здобуття наукового ступеня кандидата філософських наук зі спеціальності 09.00.03 – соціальна філософія та філософія історії

Головною домінантою розвитку постнекласичної науки та культури стає прагнення до багатосторонньої соціалізації та гуманізації реальних соціально-економічних структур суспільства. Проголошена державна незалежність України стала тим здобутком і подією суспільного життя, яка радикально вплинула на всі аспекти духовного та соціального процесу на теренах нашої держави. Епохальність історичного часу вимагає переосмислення світоглядних засад та вітчизняної історії, її досягнень, втрат, помилок, реалізованих і нереалізованих можливостей. Особливу значущість у зв'язку з цим набуває вивчення соціально-філософської думки України, передусім моментів, які спираються на багатовікову історію українського державотворення та на основі здійсненого усім українським народом права на самовизначення. Треба відмітити, що прогнозовані та поступово здійснені перетворення в економічному і політичному житті сучасної України є не настільки кардинальними, як ті трансформації, які ми спостерігаємо у духовній сфері українського суспільства. Відповідно, актуалізується необхідність вирішення таких світоглядних проблем як «аналіз феномену людини, її складної та суперечливої природи, коли переплетіння біологічної та соціально-духовної сутності забезпечує можливість фіксувати онтологічні засади духовності в загальній структурі діяльної цілісності людини та об'єктивного дослідження процедури самореалізації особистості» (с. 3).

Можемо стверджувати, що необхідною умовою сучасного повноцінного існування людини стає процес акумуляції цінностей та досвіду надбань національної духовної культури з метою осягнення цілісної соціальної системи, центром якої є образ діяльнійшої цілісної особистості, а загальносвітова тенденція дегуманізації культури актуалізує для України пошук власної культурної самовизначеності, тому звернення дослідницького інтересу Захаріної М.І. до аналізу філософсько-релігійної спадщини В.В. Зеньковського є цілком виправданим.

Дисертанткою було вперше запропоновано комплекс теоретико-методологічних підходів до формування єдиної філософсько-релігійної конструкції на основі праць В.В. Зеньковського, яка поєднує в собі функціонування двох системних проєктів – соціального і божественного, а процес їх реалізації та спосіб органічного поєднання забезпечує механізм концептуалізації цілісного людського буття та особистості: він включає реалізацію відносин між Богом і людиною на засадах духовності та свободи волі, тим самим забезпечується поява феномену діяльнійшої цілісної особистості як основи формування цілісної соціальної системи.

У контексті вирішення зазначеної проблематики особливої актуальності набуває досвід видатних українських мислителів різних історичних періодів. зростає інтерес до творчих здобутків представників вітчизняної філософсько-педагогічної інтелігенції, одним з яких є В.В. Зеньковський, видатний філософ, богослов, психолог, який звертається до аналізу проблематики людської особистості в період соціальних катастроф і кардинальних змін. Саме в працях мислителя було продемонстровано характеристики і динаміку внутрішніх комунікаційних процесів соціально-економічного простору певного історичного періоду, сформована специфічна аксіологія виховання особистості.

Отже, окреслені обставини, у цілому, визначають актуальність теми дисертації Захаріної М.І., яка безперечно має теоретичну затребуваність і практичну значущість. Дисертантка достатньо коректно сформулювала мету

дослідження, яка досить повно й у відповідності до авторської концепції конкретизується у дослідницьких завданнях. Завдання, поставлені авторкою, входять у проблемне поле, яке вона визначила як предмет дослідження – це соціальний вимір феномену цілісної особистості в системі філософсько-релігійних ідей В.В. Зеньковського - були успішно вирішені в дисертаційній роботі.

Узагальнюючи вищесказане, можна зробити висновок, що дисертаційна робота спрямовується на вирішення не тільки проблемних питань національної соціально-громадської думки, а і, в цілому, на дослідження : духовно-ціннісних засад життєзабезпечення українського суспільства. Особливу увагу привертає розкриття прогностичних ідей мислителя та спроба автора провести паралелі із сучасністю у вирішенні питань політики, економіки та освіти. Представлений соціальний проект формування цілісної соціальної системи завдяки раціонально-прогностичному позиціонуванню процесу унікального з'єднання економіко-господарського життя країн Європи на засадах єдиного духовного джерела та типу сімейної соціальності як цілісної системи внутрішньої єдності у підрозділі 3.1. пропонує логіку аналогії формування соціально-економічного проекту облаштування суспільного буття європейської цивілізації В.В. Зеньковським в період економічного хаосу та господарської розрухи післявоєнної Європи початку ХХ ст. Вказується на той момент, що певний час така позиція мислителя сприймалася як соціальна утопія, так само як утопією п'ять років тому можна було вважати прагнення України до вступу в сім'ю європейських народів.

Зокрема, проаналізовано унікальний проект єдиного «економічного оркестру» як вільного співробітництва європейських народів на принципах гармонізації економічних інтересів, особистісному началі та економічному індивідуалізмі, на формуванні нової цілісної форми господарського життя, наближеної до типу сімейної соціальності на засадах свободи ініціативи та творчості. Диригування таким оркестром продовжує бути однією з головних

проблем сучасного комплексу відносин у Європейському Союзі, починаючи від конкретних грошових сум допомоги економічно менше забезпечених країн-членів ЄС до процесу брекзиту у Великій Британії (с. 148).

У контексті зазначених положень варто звернути увагу на прагнення дисертантки надати розгорнутий аналіз та оригінально обґрунтувати процес формування у працях В.В. Зеньковського його системи духовних цінностей, загальнолюдських засад гуманістичного способу життя, наприклад, сутність кордоцентризму представлена мислителем як ідея домінування глибинної людської духовності над формальним логіко-раціональним мисленням, він орієнтує на те, що всяке суще і весь матеріальний світ мають серце «бездонно», тобто духовний центр і творчі можливості, які люди позначають різними символами. Саме завдяки цьому весь світ представляє собою єдність любові та гармонії, причому наскрізь через всі ткани світу проходять промені божественні. У підрозділі 2.1. представлена обґрунтована концепція духовної структури людини, атрибутом якої є відкритість зовнішньому світу, а сама конституція людської особистості складається з духу, самого життя та принципів особистості. Зазначені константи виконують особливу онтологічну функцію: дух уособлює собою найближчу мету екзистенційної самореалізації, а вітальний рівень тіла та «Я» визначають спосіб буття духу, те як він себе виражає. Але такий життєвий простір має суспільно-історичний характер, тому колективне «Я» стає обов'язковою складовою для розуміння існування людини в різних історичних епохах і культурах.

Отже, зазначені приклади доводять положення про те, що на тлі суспільно-політичних колізій, революційних перетворень центральне місце у світогляді мислителя займає людина як основа світобуття.

Продовжуючи ряд очевидних достоїнств дисертаційної роботи Захаріної М.І. в контексті теоретичної та практичної її актуальності, варто виокремити і такі позитивні сторони, які пов'язані з розкриттям поліфонізму діалогових моделей виховання та освіти цілісної особистості Зеньковського. Авторкою було доведено, що в процесі виховання необхідно досягати

симфонічного співвідношення між зовнішньою культурою та внутрішнім змістом людини, сприяти формуванню його духовного світу шляхом становлення в ньому особистості; обґрунтовується положення, що орієнтація людей, у сучасному інформаційному світі досягається тільки завдяки взаєморозумінню особистостей у системі певних соціальних структур буття, які створюються мовою різних національних культур, адже людина, взаємодіючих з багатьма іншими людьми, які діляться своїми знаннями, пізнає істину. Окремої уваги заслуговує трактування та практичне значення у педагогічно-виховному процесі «принципу симфонії», який посилює напружений діалог «Я» та культури, допомагає встановити внутрішню цілісність суб'єкта.

Розв'язання зазначених проблем визнається неможливим без урахування особливого історичного досвіду, культури, специфічних принципів і засобів життєзабезпечення та способів розвитку суспільства. Тому дисертантка, зберігаючи внутрішню логіку дослідження, завершує роботу розкриттям проблем формування унікального потенціалу соціальної держави в процесі життєтворчого становлення особистості, необхідними складовими такого процесу стає забезпечення умов вільного громадянського вибору, свободи діяльності та соборності як поєднання людей навколо духовного центру (підрозділ 3.3.).

Дисертаційне дослідження Марини Іванівни має цілий ряд інших достоїнств, пов'язаних з аналізом таких принципових дослідницьких позицій як етико-антропологічна цілісність людини у філософському теїзмі В.В. Зеньковського; методологія діяльнісного впровадження моделі особистісно-орієнтованого навчання; було представлено авторське визначення такого базового дисертаційного поняття як діяльнісна цілісність особистості. Але відзначаючи безсумнівні достоїнства дисертаційного дослідження Захаріної Марини Іванівни, варто звернути увагу на деякі положення дисертації, позитивне вирішення яких підсилило б наукову значущість роботи.

По-перше, авторкою було здійснено широкий ретроспективний аналіз теоретико-методологічних витоків формування системи філософсько-релігійних ідей у творчій спадщині В.В.Зеньковського, представлена методика та методологія аналізу філософсько-релігійних ідей з погляду на структуру людини і світобудови, обґрунтована необхідність використання таких методів дослідження як системний, хронологічний, біографічний тощо. В результаті проведеного аналізу авторка наполягає на принципово українському ментальному підґрунті світогляду В.В.Зеньковського, але багато висловлювань мислителя не дають можливості зробити однозначних висновків, наприклад, це стосується розуміння основ побудови автокефалії української церкви, державницької проблематики автономії України у складі Росії або ідеї незалежності держави тощо. Крім того, широке коло російських дослідників так само звертає увагу на комплекс зазначених проблем у творчій спадщині мислителя, причому стосовно деяких, особливо політико-державницьких, підходів вони суттєво різняться, ми не побачили у роботі критичного погляду та визначеної авторської позиції на зазначені положення.

По-друге, у сучасних наукових джерелах є посилання на складність у розумінні українського соціально-економічного буття завдяки семантичній оригінальності та специфіки мовного викладу текстів вітчизняних мислителів того чи іншого історичного періоду, так як результатами прояву такого буття є не тільки матеріально-виробничі показники ефективності життєдіяльності людей певного часу, а й ті знаки, метафори або символи, що мають різний характер прояву в інтелектуальному дискурсі суспільства. Крім того, активне використання в сучасних наукових дослідженнях культурологічних та герменевтичних методик як соціокогнітивного феномену стимулювало процес пошуку й обґрунтування таких понятійних структур, які б дозволяли зафіксувати реальну багатовимірність соціально-економічних наук, їх заглиблення у конкретні соціальні та історичні контексти. З нашої точки зору, можливо у дисертаційному дослідженні варто було звернути увагу на специфіку авторського стилю викладу матеріалу в текстах мислителя та їх

художньо-літературне оформлення з урахуванням його талантів як письменника, так і богослова.

По-третє, звертаючи увагу на доведеність дисертанткою положення про суттєве значення у філософських поглядах В.В. Зеньковського проблематики буття соціуму та формування соціальної держави у підрозділі 3.3, на нашу думку, було б варто представити додатковий аналіз дослідження практики шляхів і перспектив соціального розвитку. Більше того, філософ був певний час політичною особою та державним службовцем, а процес зародження та осмислення теорій шляхів і способів перетворення соціального буття відбувається саме у першій половині ХХ ст., наприклад, теорії поступу. Суспільним джерелом розвитку такого вчення на теренах України є спостереження за розмаїттям змін у людському існуванні, відсутність тотожності між буттям суспільства і держави, потрясіння в структурі соціальних станів тощо.

Наведені зауваження, звичайно, не знижують наукової вагомості дисертаційної роботи Захаріної М.І., вони можуть сприйматися як рекомендації подальшої роботи над проблемою, яка очевидно, є актуальною як теоретично, так і практично.

У цілому, дисертаційна робота Марини Іванівни Захаріної є досить плідною, із достатніми елементами наукової новизни, як у постановці проблеми, так і методології її аналізу та висновках. Положення наукової новизни достатньо обґрунтовані, а сама дисертаційна робота має суттєве практичне значення. Тема роботи та її зміст співпадають. Наукова новизна та висновки корелюються з метою й основними завданнями. Зміст автореферату дисертаційної роботи є тотожним основним положенням її рукопису. Основні ідеї та положення дисертаційного дослідження пройшли належну апробацію і достатньо повно висвітлені у публікаціях автора, які за своєю кількістю й якістю відповідають вимогам до кандидатських дисертацій.

Отже, дисертація Захаріної Марини Іванівни є самостійним і завершеним науковим дослідженням, в якому отримано нові науково

обґрунтовані результати, використання яких суттєво допоможе вирішенню багатьох проблем в контексті становлення сучасної української державності. Проведене дослідження є філософським за своєю методологією, понятійним апаратом та засобами доведення, відповідно, дисертація має передусім значущість для розвитку подальших досліджень у соціально-філософській сфері.

Наукова обґрунтованість, теоретична і практична значущість отриманих результатів дають підстави вважати, що дисертація Захаріної М.І. «Феномен цілісної людини в системі філософсько-релігійних ідей В.В. Зеньковського: соціальний вимір» вирішує конкретне наукове завдання і відповідає вимогам визначеним пп. 11, 12, 13 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України №567 від 24.07.2013 р., які ставляться до кандидатських дисертацій, а її авторка заслуговує на присвоєння їй наукового ступеня кандидата філософських наук зі спеціальності 09.00.03 – соціальна філософія та філософія історії.

Доктор філософських наук, професор, професор кафедри
теоретико-правових і соціально-гуманітарних
дисциплін Подільського державного
аграрно-технічного університету

М.Д.Попович

Підпис М.Д. Поповича засвідчую

Учений секретар ПДАТУ

О.Т. Кобернюк